

Магдич Т.П. *Розвиток критичного мислення як психолого-педагогічна передумова формування громадянської компетентності учнів ліцею на уроках української мови. Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет конф. (28–29 травня 2020 р., м. Київ) / уклад.: О. Ю. Дикий, Г.А. Коломоець, А.А. Ребрина. Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2020. – С.576-578*

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЛІЦЕЮ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Магдич Тетяна Павлівна

аспірантка кафедри світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін Житомирського державного університету імені Івана Франка

Відповідно до компетентнісного спрямування та особистісного зорієнтування сучасної освіти, навчання української мови передбачає формування предметної та ключових компетентностей, а, отже, й формування всебічно розвиненої, духовно багатой, національно свідомої мовної особистості.

У межах дослідження проблеми формування громадянської компетентності учнів-ліцеїстів (10-11-х класів) у процесі навчання української мови, ми врахували та поклали в основу всі необхідні психолого-педагогічні передумови на основі наукових досліджень зарубіжних та вітчизняних психологів, педагогів та лінгводидактів (Бех І., М. Боришевський, С. Браун, В. Виготський, Г. Гич, Т. Голіна, О. Гуменюк, Н. Дерев'янка, В. Моляко, О. М. Леонт'єв, Л. Овсієнко, Л. Снігур, Фромм Е., О. Фурман, Юнг К. та багато інших). Основу вітчизняних психологічних досліджень зазначеної проблематики склали: спадщина філософів і мислителів Г. Ващенка, Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, В. Сухомлинського.

З утвердженням гуманістичної концепції в новій філософії вітчизняної освіти ключовою стає проблема мовленнєво-мисленнєвого розвитку як провідного елемента у структурі загальної та предметної, зокрема українськомовної,

підготовки особистості школяра. Видатний психолог, основоположник когнітивної психології, Л. Виготський обґрунтував взаємозв'язок мови та мислення як двох нерозривно пов'язаних та постійно взаємодіючих між собою психічних утворень, що залежать від розвитку уваги, сприйняття та пам'яті. На думку ученого мовленнєві процеси відіграють важливу роль, що сприяє кращому протіканню мислення. Окрім того, сьогодні у зв'язку з інформатизацією суспільства та значним впливом цього процесу на свідомість громадян важливого значення в освіті й українськомовній зокрема набуває питання розвитку критичного мислення в учнів старшокласників. Це також зумовлено ймовірністю інформаційного маніпулювання свідомістю молоді та суспільства в цілому. На думку сучасних дидактів та психологів, важливими навичками сучасного громадянина є здатність відрізнити факти від суб'єктивної думки, виявляти недостовірну інформацію, вміння знайти потрібну інформацію, аналізувати та систематизувати її, сформулювати свої думки та докази в усній чи письмовій формі й презентувати їх аудиторії.

Важливими напрацюваннями в галузі критичного мислення є роботи зарубіжних та вітчизняних дослідників, зокрема Д. Халперн [7] розробила та запропонувала технологію розвитку критичного мислення на основі когнітивної психології та практичного педагогічного досвіду; Р. Пауль [1] визначає обставини розвитку критичного мислення, І. Сущенко, О. Пометун [5], Т. Смагіна [6] дають глибоке теоретичне обґрунтування поняттю критичного мислення, досліджуючи практичну реалізацію технології критичного мислення на уроках суспільствознавчих дисциплін.

Варто зазначити, що уроки української мови передбачають роботу з текстовою інформацією, самостійним пошуком необхідних джерел, створення різножанрових мовленнєвих актів в усній чи письмовій формах, тобто є фундаментальною основою для розвитку критичного мислення учнів-ліцеїстів як майбутніх свідомих, ефективних та успішних громадян.

Загалом критичне мислення є одним із базових навичок особистості у XXI столітті, необхідне для успішної самореалізації та індивідуалізації. Актуальність

розвитку критичного мислення посприяла розробленню різних навчальних технологій розвитку цієї здатності та впровадженню наукових та методичних досліджень у теорію і практику навчання української, що має своє вираження у формуванні предметної та ключових компетентностей.

Звернімося до визначення дефініції «критичного мислення». Проаналізувавши наукові теоретичні, науково-методичні праці, ми з'ясували, що проблемою розвитку критичного мислення цікавляться та опрацьовують багато зарубіжних та вітчизняних вчених-педагогів, психологів, лінгводидактів (О. Пометун, А. Кроуфорд, Д. Халперн, І. Сущенко, Л. Ващенко, В. Кремень та ін.).

Так наприклад О. Пометун пропонує п'ять ключових пунктів визначення критичного мислення:

1) критичне мислення є самостійним і має індивідуальний характер, кожен учень повинен формулювати свої ідеї й переконання, думати самостійно і вирішувати складні питання;

2) критичне мислення базується на знаннях-фактах, тобто саме достовірні факти, ідеї, тексти, теорії різних концепцій є пунктом запуску складного мисленнєвого процесу;

3) критичне мислення починається з постановки питань і з'ясування проблем, які потрібно вирішити, помічаючи щось нове учні умовно захочуть дізнатися, що це таке;

4) вміння критично мислити потребує переконливого аргументування, оскільки розумно мисляча людина знаходить власний шлях вирішення проблеми й здатна підкріплювати його обґрунтованими доводами;

5) критичне мислення є мислення соціальне, що вимагає уточнення й поглиблення в процесі обговорення та дискутування [5, с.8-10].

Отже, критичне мислення, на думку вченої, це тип мислення, який характеризується самостійністю, організованістю, цілеспрямованістю, практичністю та рефлексивністю і дає можливість людині здійснювати оцінку, обґрунтування і вибір власної позиції, думок, дій, вчинків, поведінки [5, с.10].

Критичне мислення є складним процесом, який починається з ознайомлення з інформацією, а завершується прийняттям певного рішення та складається з кількох послідовних етапів: сприйняття інформації з різних джерел; аналіз різних точок зору, вибір власної точки зору; зіставлення з іншими точками зору; добір аргументів на підтримку обраної позиції; прийняття рішення на основі доказів. В умовах використання технології критичного мислення чи застосування окремих методів, прийомів та засобів критичного мислення учні-старшокласники повинні оцінювати наскільки точною й обґрунтованою в аспекті достовірності є інформація, з якою вони працюють. Розвиток критичного мислення учнів ліцею в процесі навчання української мови, на нашу думку, сприяє формуванню демократичної громадянської свідомості.

Щоб реалізувати розвиток критичного мислення на уроках української мови, учителі-словесники повинні оптимально поєднувати загальні, групові й індивідуальні форми організації навчального процесу; раціонально застосовувати сучасні методи і засоби навчання, зокрема мультимедійні, на різних етапах уроку (мотивація, рефлексія); забезпечити профільність змісту і майбутню конкурентоспроможність випускників ліцею у соціальному середовищі життя; виробляти стійкість свідомості майбутніх громадян до психологічного й інформаційного маніпулювання їх свідомістю і діяльністю; продуктивній самоосвіті та особистісного розвитку за допомогою різних засобів, в тому числі й ресурсів ІКТ.

Отже, проблеми розвитку критичного мислення у процесі інформатизації суспільства є актуальною та міждисциплінарною. Необхідність у критичному мисленні сучасного суспільства спонукає до розробки та впровадження інноваційних форм, методів та засобів, що сприяли б розвитку вмінь критично оцінювати інформацію, розрізняти достовірну та недостовірну, виокремлювати необхідне з-поміж інформаційних потоків та розрізняти маніпулятивні тексти, відеоконтент. Оскільки уроки мови нерозривно пов'язані з мислинневим розвитком особистості як майбутніх успішних громадян, то й вміння та навички критичного мислення є основою громадянської компетентності майбутніх випускників ліцею.

Список літератури:

1. Paul R. W. Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive In A Rapidly Changing World. — 3-rd edition revisited. — Santa Rosa, CA. 1993. — 178 p.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь. Изд. 5, испр. — Издательство "Лабиринт", М., 1999. — 352 с.
3. Ломакіна Г. Громадянськість як якість суб'єкта громадянського суспільства: [Електронний ресурс] / Г. І. Ломакіна. Режим доступу: http://www.rusnauka.com /27_NPM_2012/ Pedagogica/3_117001.doc.htm.
4. Никифоров Ю. О понятии гражданственности / Юрий Никифоров. // Известия Алтайского государственного университета. — 2007. — №3. — С. 246–251.
5. Пометун О., Сущенко І. Навчаємо мислити критично: посібник для вчителів/автори-укладачі О. І. Пометун, І. М. Сущенко. — Д.: ЛІРА, 2016. — 144с.
6. Смагіна Т. М. Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання правознавства: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук. — Київ. — 2007. — 296 с.
7. Халперн Д. Психология критического мышления / Халперн Д. — 4-е Международное издание. — С.-Пб. : Питер, 2000. — 512 с.
8. Чуба О. Формування критичного мислення як психолого-педагогічна проблема / О. Чуба // Педагогіка та психологія професійної освіти. — 2013. — № 3. — С. 202-208.